

## TÜRKİYE'DE ÖRGÜTLÜ EMEK VE DEVLET SÖYLEMİ: TEKEL EYLEMLERİ ÖRNEĞİ \*

Fuat MAN\*\*

### ÖZET

Örgütlü eylemlerin son derece zayıfladığı bir dönemde çok nadiren de olsa gerçekleştirilen bazı eylemler özellikle belirli sol kesimlerde 'heyecan'a yol açmaktadır. Bu heyecanı duyanlar belki de söz konusu eylemin altındaki temel dinamikleri atlayarak bu eylemleri doğrudan 'sınıfın bir uyanışı olarak okumaktadırlar. 2009 sonunda başlayarak 2010 yılına sarkan uzun süreli Tekel eylemlerinin de bu şekilde okunduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu eylemlerin bize anlattığı başka bir şey daha vardı: Türkiye'de devletin çalışma ilişkilerindeki örgütlü eylemlere yönelik söyleminin sürekliliği. Bu çalışmada Türkiye'de devletin çalışma ilişkilerine yönelik söylemi, Tekel eylemleri süresince hükümet temsilcilerinin dillendirdikleri bazı söylemler üzerinden eleştirel söylem analizi kullanılarak yeniden analiz edilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Söylem, İktidar, Tekel Eylemleri, Devlet Söylemi.

\* Bu çalışmanın ilk versiyonu, 3-4 Mayıs 2010 tarihinde Ankara Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde düzenlenen Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı'nda 'Tekel Olayı ve Devletin Çalışma İlişkileri Söylemi' başlığı ile sunulmuştur. Bu çalışmanın kurgusuna katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Ali Balcı'ya çok teşekkür ederim.

\*\* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü  
E-posta: fuatman@yahoo.com

### ABSTRACT

#### ORGANIZED LABOR AND THE STATE DISCOURSE IN TURKEY: THE CASE OF TEKEL ACTIONS

*Some social movements that take place in a time of weak organized movements open a road to 'enthusiasm' especially in certain left groups. Those who get this enthusiasm may neglect the essential dynamics under these movements and read them as a 'revival of class'. Long-term Tekel movements, from the recent days of 2009 to early months of 2010, also have been seen as it mentioned above. However, there was another thing that these movements had told us: the continuity of state discourse toward organized movements in labour relations in Turkey. In this study, the state discourse of labour relations in Turkey will be examined by using critical discourse analysis of some expressions of representatives of government during Tekel movements.*

**Key Words:** Discourse, Power, Tekel Actions, State Discourse.

### GİRİŞ

Hükümetin Tekel işletmelerini özelleştirmesi süreci ile başlayan 'buralarda çalışanların durumu'na yönelik tartışmalar, 2009 yılının son ayında başlayan ve 78 gün devam eden Tekel işçilerinin eylemleri ile neticelendi. Bu süre zarfında işçi meseleleri, Tekel işçileri özelinde, nedenleri belki de başka bir çalışmanın konusu olabilecek denli geniş bir biçimde medyada yer buldu. Bu süreçte hükümet temsilcilerinin yaptıkları açıklamaları sadece iktidardaki hükümete özgü bir açıklamalar repertuarı olarak okumak eksik olacaktır. Dillendirilen bu söylemin Türkiye'de oldukça köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Türkiye'de devletin sendikalara, sendikal haklara, kısaca işçi meselesine bakışının kökenlerini Cumhuriyet öncesine kadar uzatmak mümkündür. Sendikalara ya da örgütlü emeğe yönelik olumsuz bir zemin üzerinde konumlanan bu söylem Cumhuriyetin ilanı birlikte daha da köklemiştir. Bu çalışma, devlet söyleminin tamamen statik olmadığını teslim etmekle birlikte, işçi meselesinde böyle bir statiklik eğiliminin olduğunu ileri sürmektedir. Dönemsel olarak devletin iktisat politikaları (liberal, devletçi, karma) eksenlerinde salınabilmişken, sendikalara yönelik devlet söylemi her zaman temkinli, hatta açıkça olumsuz olmuştur.

Bu çalışmada, devlet söyleminin bu niteliği, hükümet temsilcilerinin 'Tekel olayı' çerçevesinde basına yansıyan demeçlerinden izlenecektir. Burada elbette ki devlet ile hükümet eş anlamlı kullanılmamaktadır, ancak hükümetin de devletin çok

önemli bir aparatı olduğu teslim edilmelidir. Çalışmada, öncelikle devlet söyleminin kökenleri ve devletin sendikalara yönelik söyleminin tarihsel bir arka planı verilecektir. Çalışmanın araştırma kısmını oluşturan bölümünde ise hükümet temsilcilerinin bu çerçevede medyaya yansıyan demeçlerinin eleştirel söylem analizi yapılacaktır.

## Söylem ve İktidar

20. yüzyıl entelektüel hayatına en özgün katkılarda bulunan isimlerden birisi olan Fransız düşünür Michel Foucault'nun 'Hapishanenin Doğuşu' (2006) adlı eserinin başında bir hapishane tasarımının mahkûmları nasıl disipline edebileceğini çarpıcı bir biçimde gösteren imajlar bulunmaktadır. Bu imajların bir tanesinde hücredeki mahkûm, aydınlatılmış hücrelerinde yüzünü gözetleme kulesine çevirmiş ve diz çökmüş haldedir. Görüntü, bir güç karşısında yüzde yüz teslim olmuş bir aktörün portresidir. Mahkûmda bu denli derin bir itaat davranışı uyandıran etki, içinde bulunduğu mimari yapının tasarımıdır ya da bu tasarımın üzerinde durduğu gözetleme fikridir. Foucault'nun derdi elbette ki hapishane tasarımının kendisi ile sınırlı değildir. O, bu etkiyi oluşturan tasarımın 'modern dönemde' bütün bir toplumda denetim sağlamaya nasıl teşmil edildiğiyle daha çok ilgilenmektedir.

Gözetleme elbette ki gözetlenen üzerinde son derece etkili bir denetim sağlar. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle -Orwell'in 1984 kehanetine henüz tam ulaşılammışsa da- gözetlenebilir alanlar son derece artmıştır. Ancak yine de fiziksel anlamda denetimi tamamıyla gözetleme üzerinden ilerletmek, iktidar için çok işlevsel ya da en uygun yöntem olmayabilir. Çünkü gözetlemenin menziline girmeyen alanların kuşatılması ihtiyacı da gerekecektir. Dolayısıyla örneğin 'özel alanlar'ı panoptik mantıkla gözetlemek ya da tüm özel alanları gözetlemek mümkün görünmemektedir. Öyleyse iktidarın işlediği tüm bir alanda Gramsci'nin kullandığı anlamda 'hegemonya' sağlayacak bir araç son derece işlevsel olurdu. İşte 'söylem'i bu nitelikteki bir araç olarak ortaya koymak mümkündür. İşin içine hegemonyanın girmesi artık bir zorlamaya değil gönüllü bir rızaya işaret eder ki bu iktidarın (örneğin devlet iktidarı) hoşnut olacağı bir durumdur. Söylemin bu nitelikteki bir etkisi bulunmaktadır.

Söylem, dil/lisan ile aynı şey olmadığı gibi gerçeklikle de dil arasındaki basit bir ilişki de değildir. Başka bir deyişle söylem, gerçekliğin dile dönüştürülmüş hali değildir, o bizim gerçekliği algılama tarzımızı oluşturan bir sistemdir (Mills, 2003: 55). Söylemin panoptik etki oluşturmaması onun bilgi ve iktidar ile olan ilişkisinde gizlidir. Foucault, bilgi alanının da iktidarın işleyişini yeniden kurduğunu belirtmektedir. Bilimsel söylemler ile istenmeyen davranışlar çeşitli nedenlerle sakıncalı, hastalıklı, patolojik olarak işaretlenmekte ve kitlelere ise bilinçli olarak bu kategorilere girmemeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla tıpkı panoptikonun oluşturduğu bir etki meydana getirilmiş olmaktadır. Yani söylem, bir normallik anormallik ayırımı oluşturmada ve anormallikleri damgalayarak sakıncalı alanlar

haline çevirmektedir (Keskin, 2007). Böylece doğrularımız söylem süzgecinden geçerek belirlenmektedir. Artık örneğin her gece paparazzi programları, gündüzleri kadın programları izlemek istesek de bunu başkasına kolayca itiraf edemeyiz ve sadece belgesel izlemekten ya da haber kanalları izlemekten zevk alan birisi olarak takdim ederiz kendimizi. Çünkü söylem düzeyinde öncelikler niteliksiz programlar ve belirli seviyede insanın seyrettiği programlarken, sonrakiler bizim için daha 'normal' televizyon programlarıdır.

Bu çözümlenmeyi siyasal iktidarın işleyişine de tahvil etmek mümkündür. Siyasal iktidar ya da ulus devlet, kendi iktidarını sorgulamayacak 'makbul' vatandaşlar talep ettiğinden, bu makbüllüğün sınırlarını belirleyen 'normallikler' ve 'anormallikler' belirler. Vatandaşların bu sınırlara uymalarını sağlayan birçok mekanizma saymak mümkündür. Gramsci'nin hegemonya elde etmeye yönelik bahsettiği metotlar (örneğin organik aydın oluşturma) (Eagleton, 2005: 163-9; Bağla, 1977) ya da Althusser'in (2006) sözünü ettiği baskıcı ve ideolojik araçlar bu anlamda sayılabilir.

Söylem de bu mekanizmaların en önemli ayaklarından birisini oluşturmaktadır. Çünkü söylem, onu kullanan tarafından fark edilmeyen birçok gizli ideolojik nokta barındırır ve dili kullanana, o farkında olmadan, gerçeklik algısına dair bir şeyler dayatır. Ancak burada bir noktayı hatırlatmak gerekmektedir. Foucault'yu ya da Althusser'i veya 'yapı'ya vurgu yapan herhangi bir ismi kullanınca, işçi hareketini inceleyen bir çalışmanın peşinen işçileri pasif 'özneler'e indirmediği gibi bir yanlış sonuca ulaşmak mümkündür. Burada söylem ile iktidar arasındaki ilişki anlatılırken söylemin 'kadir-i mutlak' bir nitelikte ya da kurduğu ilişkinin asla aşılabilir olmadığı ima edilmemektedir. Söylem elbette kırılması çok güç bir ilişki ağı örmekte ancak bu ağın aşılması söylemek mümkün değildir. Her ne kadar Foucault'ya yöneltilen en ciddi eleştirilerden birisi 'özneyi pasifleştirme'si'ne dairse de onun analizinde, bahsedilen bu iktidar ilişkilerinden bir 'fırlar' kapısının mutlaka bulunduğunu belirtmek gerekiyor (Bernauer, 2005).

## Türkiye'de Devlet Söyleminin Kökenleri

Yukarıda, devletlerin de iktidarlarını yeniden üretmek için söylemi kullanarak bir normallik anormallik standardı oluşturduğunu belirttik. Bu çerçevede Türkiye deneyimine bakılacak olunursa, burada işlenen konu bakımından kullanılan devlet söyleminin Türkiye'nin modernleşme deneyimiyle yakından ilgili olduğu görülecektir. Bu çerçevede devlet söyleminin bazı temelleri ya da ayaklar üzerinde durduğunu belirtmek gerekiyor. Yeğen'in (2006: 39-107) sunduğu bu ayaklar batılılaşma/modernleşme, merkezileşme projesi, milliyetçilik ve otoriteryanizmdir. Yeğen (2006), çalışmasında bu ayaklardan her birisini, cumhuriyet öncesine uzatarak bu söylemin kökenlerinin cumhuriyet döneminde aniden, birden bire ortaya çıkmadığını ve bu "dili"nin yerleşmiş olduğu zeminin tarihsel arkeolojisini sunmaktadır. Buna göre modernleşme-batılılaşma, Türk

siyasetinin kabaca son iki yüzyıllık geçmişinin temel eksenini olmuş, 20. yüzyılın ilk başlarında farklı siyasi kutuplar, politika sahnesine modernleşmeci-batıcı söylemlerle çıkmışlardır ve neticede modernleşme / batılılaşma söylemi, devlet söyleminin zuhur ettiği söylemsel bağlamın kurucu bir elemanı olmuştur.

Devlet söylemindeki ikinci ayak merkezileşme projesinden neşet etmiştir. Osmanlı idari yapısı homojen bir görüntüden uzaktı ve hem merkezi pratikler hem de adem-i merkezi yapılar birlikte uygulanmaktaydı ve aynı zamanda bu iki uygulamanın oluşturduğu bir gerilim söz konusuydu. Devlet söylemini önemli ölçüde etkileyen bu gerilim ilkinin zaferiyle sonuçlanmıştır; dahası Yeğen'in (2006: 78) ifadesiyle "cumhuriyet dönemi devlet söyleminin bizzat kendisi bu zaferin hikâyesi olarak değerlendirilmelidir."

Üçüncü ayak, milliyetçiliktir. Devlet söyleminin zuhur ettiği söylem evreninin kuruluşunda önemli bir yer tutan milliyetçilik söylemi, devlet söyleminin hayat bulduğu metinler olarak birçok yasa, anayasa, hükümet ve parti programına sızmış durumdadır.

Bu çözümlenmeye göre devlet söylemini oluşturan dördüncü ayak otoriteryanizmdir. Yeğen'e (2006: 98-107) göre, Türkiye siyasetine hâkim olan otoriter niteliğin kaynaklarından birisi, Osmanlı'nın son dönemi boyunca gerçekleştirilen tüm ıslahat çalışmalarındaki 'devleti kurtarma' amacıyla bulunmaktadır. Devleti kurtarma temasının Osmanlı ıslahatçılığındaki merkezi konumu, meşrutiyetçiliğin ilkesel olmaktan çok muhtelif etnik unsurların temsil edilerek devletin altında bulunduğu gerilimi azaltmaya yönelik pragmatist bir yol olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla parlamentonun varlığına dair ısrarların arkasında özgürlükçü bir siyaset talebinden ziyade dağılmayı önleme amacı yatmaktaydı (örneğin bkz. Mardin, 2006). Meşrutiyetçiliğe yönelik bu pragmatist yaklaşımın doğal sonucu ise ıslahatçıların siyaset tasavvurlarının zayıf bir millet vurgusuna karşın güçlü bir devlet vurgusuyla koşullanması olmuştur.

Yeğen (2006, s. 101), devlet kategorisini siyasetin merkezine koyan bu yaklaşımın Türk siyasetinin şekillenmesinde hatırı sayılır bir rol oynadığını belirtmekte ve bu niteliği taşıyan 1908-1918 İttihad ve Terakki döneminin iki ayırt edici özelliğine vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki ordunun tüm bu dönem boyunca aktüel siyaset üzerinde oldukça etkili olmasıydı. İkinci özellik ise farklı siyaset aktörlerine imkân vermeyen ve kaba bir korporatizmi çağrıştıran, siyasetin tekelleşmesi idi. Neticede siyasetin bu denli dar bir alan bulması ve temelde devleti kurtarma ya da selamet içinde tutmaya yönelik pragmatist bir refleksle şekillenmesinin izleri çalışma ilişkileri alanına da yansımış ve hak talep eden işçi ve örgütlerini bir anormallik çerçevesine konulmasına neden olmuştur.

Devlet söyleminin nasıl oluştuğuna yönelik son olarak Yeğen'in (2006: 171-208) işaret ettiği kurumları da hesaba katmak gereğini vurgulamak gerekiyor. Devlet söyleminin oluşumunun zeminini sağlayan yukarıdaki gelişmelerden başka, bu söylemi kullanarak onun üretilmesi ve yeniden üretilmesini sağlan önemli

kurumların varlığı da bu noktada önem arz etmektedir. Türkiye'de temelleri Cumhuriyet öncesine uzanmakla birlikte Cumhuriyetin kurulmasıyla bazı kırılmalar yaşayan belki de yeniden kurgulanan bu dilin oluşumunda veya yeniden üretilmesinde Türk Ocağı (kuruluşu Cumhuriyet öncesine uzanır, 1912), Halkevleri, Türk Tarih Kurumu ve Köy Enstitüleri'nin hayati rollerinden bahsetmek mümkündür.

### **Türkiye'de Endüstri İlişkileri Alanının Normallik / Anormallik Çerçevesi**

İşçi örgütleri bakımından düşünülürse Türkiye'de ilk örgütlenmelerin 19. yüzyılın son çeyreğine denk geldiğini söylemek mümkündür. Ancak proleterleşmenin ilgili dönemdeki Batı Avrupa ile kıyaslandığında nicel anlamda son derece küçük çaplı olması, bu dönemde bir sendikalaşmadan bahsetmenin çok anlamlı olmadığını vurgulamak gerekiyor. Ücretli çalışanların sayısındaki artışla birlikte örgütlenme alanında hatırı sayılır gelişmeler yaşanmıştır. Dolayısıyla Türkiye deneyimi için İkinci Meşrutiyet daha anlamlı bir tarih sayılabilir. Bilindiği gibi 1908'de anayasanın ikinci kez yürürlüğe sokulmasını takip eden aylarda çok sayıda grev olayı (ilan-ı hürriyet grevleri) yaşanmıştır. Ancak bu görece özgürlük havası çok uzun süre esmemiş ve 1909 yılında çıkartılan bir takım düzenlemeler ile sendika kurmak yasaklanmıştır.

Cumhuriyet kurulduğunda Türkiye hala işgücünün çok büyük bir kısmını<sup>1</sup> tarımda istihdam eden bir tarım ekonomisiydi. Her ne kadar sanayileşme Cumhuriyet kurucularının gözünde modernleşme ve kalkınmaya giden en güvenilir yol idiyse de öte yandan onun zorunlu sonucu olan proleterleşmeye yol açıyordu. Yine Türkiye deneyimi bu anlamda da Batı Avrupa deneyiminden çok farklı olmuştur. Burada bahsedilen mülksüzleşmenin kısmi olduğunu, fabrika merkezlerine çalışmaya gelen kitlelerin kırdı üzerine geri dönebilecekleri küçük de olsa toprak parçaları olduğunu hatırlatmak gerekiyor. Ancak çalışma ilişkileri alanının şekillenmesinde bu yapısal durumun yanında çok daha etkili olan güç, devletin alanı nasıl görmek istediği ile ilgiliydi. Cumhuriyetin kurucu babaları, onu öngörülebilir, belirsizliklerden uzak bir tablo olarak pozitivist bir dünya görüşü üzerinde inşa etmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla yeni bir ulus inşasının farklılıkları kabullenmesi düşünülemezdi ve nitekim böyle bir kabullenme de gerçekleşmedi. Ulusun yekpare, türdeş parçalardan meydana gelen bir bütünlük olarak tasavvurunun ve onun tıpkı bir tabula rassa olarak ele alınıp baştan aşağı yeni bir tasarıya tabi tutulmasının zorunlu sonucu işçi örgütlerinin de bu bütünün bir

<sup>1</sup> 1923 yılı itibarıyla GSMH içinde tarımın payı % 39,8 iken sanayinin payı % 13,2'dir. İstihdamın sektörel dağılımı da benzer bir yapı göstermektedir ve toplam istihdam içinde tarımın payı % 89,6, sanayinin payı % 4,6, hizmetler kesiminin payı ise % 5,5'tir (Bulutay'dan aktaran Makal, 2007, s. 514).

parçaları olarak düşünülmesine neden olmuştur. Yani kısaca Marksist endüstri ilişkilerinin çatışma üzerinden açıkladığı ve 'iki cihan bir araya gelse' (kapitalist bir dünyada) bir araya gelmelerinin mümkün olmadığı emek ve sermaye ayırımı Cumhuriyet projesinde anlamsızlaşıyor ve böyle bir ayırım kesin bir biçimde yasaklanıyordu. Farklı sınıflardan bahsetmenin mümkün olmadığı bir ortamda 'sınıf' üzerinden bir örgütlenmeye gitmek de mümkün olmuyordu. Dolayısıyla Makal'ın (1999: 449) da belirttiği gibi bu çerçevede tek parti döneminde Türkiye çalışma ilişkilerinin en hareketsiz dönemi olarak nitelemek mümkündür.

İkinci Dünya Savaşı, tüm küre üzerinde yeni bir perdenin açılmasına neden olmuştur. Artık küresel değerler değişmiş ve bunlar iç dinamiklerle birleşerek Türkiye'de de bazı şeylerin değişmesine etkiye bulunmuştur. Bunun Türkiye siyasi tarihindeki en önemli sonucu çok partili hayata geçiş olmuştur. Bu çalışmanın konusu çerçevesinde bakıldığında da çok temel değişikliklerin gerçekleştiği görülecektir. 1946 yılında Cemiyetler Yasası'nın sınıf esasına dayalı cemiyet kurmasını engelleyen hükmünün kaldırılmasıyla sendika kurmanın önündeki yasal engel ortadan kalmış oldu. Bu gelişme 1946 Sendikacılığı olarak bilinen çok sayıda sendikanın kurulmasına neden olmuştur. Ancak dönem çok uzun sürmemiş ve 1946 yılının sonlarında sıkıyönetim ilan edilerek bu sendikalar ve bunların kuruluşuna destek olan partiler kapatılmıştır (Makal, 2002: 222).

Bu 'anormal' durumu denetim altına almak ve bu deneyimin bir daha tekrarlanmaması için 1947 yılında sendikalara, siyaset yasağı başta olmak üzere bazı 'sakıncalı' faaliyetlerden uzak kalma zorunluluğu getiren ilk sendikalar yasası oluşturulmuştur. 1950'li yıllar çok sayıda örgütlenmenin gerçekleştiği yıllar olmuştur. İlk konfederasyonunun kurulduğu bu on yıl, Türkiye sendikacılığının yapısal özelliklerinin de sağlanırladığı yıllar olmuştur. Bilindiği gibi yapısal özelliklerden birisi, Türkiye sendikacılığı üzerindeki ABD geleneğinin etkisidir. Kabaca sınıf farklılıklarını yadsıyan bir gelenek üzerine kurulu olan bu gelenek Türkiye sendikacılığını köklü bir biçimde etkilemiştir. Bu geleneğin, Türkiye'de devletin sendika algısına da son derece uygun olduğunu ve normallik standartlarından birisini oluşturduğunu belirtmek gerekiyor.

1960-1980 yılları arası endüstri ilişkileri alanının en dinamik ve canlı tarihsel kesitini oluşturur. 1961 Anayasası'nın sendika ve grev hakkını düzenlemesi hukuki anlamda endüstri ilişkilerinin kurumsallaşmasında temel bir rol oynamıştır. Ancak bu yirmi yıllık periyodun ikinci yarısı bir yandan işçi hareketlerinin en canlı dönemine tanıklık ederken bir yandan da Anayasanın belirlediği çerçevenin sürekli daraltılmaya çalışıldığı yıllar olmuştur. Dönem 1980'de silahlı kuvvetlerin yönetime el koymasıyla sona erecektir. Bu müdahale sendikacılık hareketinden de çok şey götürecektir. Bu tarihten sonra (her ne kadar seksenlerin sonu ve doksanların başında önemli hareketlenmeler olmuşsa da) işçi hareketi bir daha bu yirmi yıllık dinamizme ulaşamamıştır. 1980 dönemeci elbette sadece askeri müdahale ile açıklanamaz. Wallerstein'in (2001) 'dünya sistemi' hatırlanacak olunursa, merkezde bir liberal (ya da neo-liberal) dalga yükselmişken bunun yakın

çevreden de hissedilmemesi düşünülemezdi. Dolayısıyla işçi hareketinin sönükleşmesinin bir de küresel boyutu olduğu unutulmamalıdır.

Ancak Türkiye'nin işçi hareketi nispeten uzun tarihi boyunca işçilerin hak talepleri her zaman mesafeye karşılanmış ve genelde anormal olarak görülmüştür. Türkiye endüstri ilişkileri tarihi incelendiğinde, sendikal hak taleplerinin son derece dar bir çerçevede makul görüldüğü ve bu çerçeveyi aşan taleplerin ise 'damgalandığı' görülecektir. Kabaca bu normallik standardı, Amerikan geleneğine benzer bir biçimde hak taleplerinin ancak ekonomik boyutun oluşturduğu sınırlardan oluşmaktadır. Bu sınırları aşan taleplerin, örneğin siyasi -ki bu niteleme son derece muğlâktır- hak talepleri her zaman bir tehdit olarak algılanmıştır ve normallik sınırının dışında kalmıştır.

Yukarıda çok genel hatlarıyla verilmeye çalışılan çerçeveden Tekel işçilerinin gerçekleştirdikleri 78 günlük eylemlere yönelik hükümet temsilcilerinin verdikleri demeçler irdelenecektir. Bu demeçler, Tekel işçilerinin eylemlerini 'anormallayan' yargılar şeklinde gruplandırılacaktır. Böylece ilk kısımda belirtildiği gibi, belirli bir dışlayıcı söylem kullanılarak bu eylemlerin damgalandığı görülecektir. Buradaki sınıflandırmaların birbirlerinden keskin sınırlarla farklılaşan ayrımlar olmadığı, tersine birçoğunun birbirini desteklediğini belirtmek gerekiyor.

## Adalet ve Kalkınma Partisi'nin İşçi Eylemleri ile İmtihani: Tekel Eylemleri Örneği

### *Sendikaların Kışkırtma Alanı Olarak Tekel Eylemleri*

Hükümet temsilcilerinin birçok demecinde Tekel işçisinin istismar edildiği vurgulanmakta ve bu istismarın ise çeşitli gruplarca yapıldığı ifade edilmektedir. Bu gruplardan birisini sendikalar oluşturmaktadır. Tek-Gıda İş Başkanının "biz gerekirse hükümet deviririz" sözlerine karşılık Başbakanın verdiği tepkiden, bir sendikacı için 'ülke menfaati'nin her şeyden önce gelmesi gerektiği anlaşılıyor.

*Akşam Tekgıda-İş'in Başkanı 'Biz gerekirse hükümet deviririz' diyor, şu ifadeye bak. 'Şu anda diyor, dün yaptığımız görüşmede genel grev kararı almadık, genel eylem kararı aldık, genel grev kararı alırsak hükümet devrilir...' Şimdi bu ifadeye ne denir? Bu mantıkta olan bir sendikacının bu ülkenin istikbalini, aydınlık yarınlarını düşünme diye bir derdi olabilir mi? Bunlarla siz nasıl masaya oturursunuz? Neymiş, 'Hükümet devirmiş' (Tarzhaber, 2010).*

Türkiye işçi hareketi tarihi incelendiğinde 'ülke menfaati' söyleminin sıklıkla kullanıldığı ve bunun sendikacılığın ya da işçi hareketlerinin karşısında bir bariyer olarak sıklıkla kullanıldığı görülecektir.

Tekel işçilerinin eylemlerinde kararlılık göstermelerini sendikaların bir kışkırtması olarak yorumlayan bir demeç Çalışma Bakanı'ndan gelmiştir. Aslında endüstri ilişkileri terimleriyle düşünülürse, bir sendikanın bir eylemi organize etmesinden daha 'normal' bir şey düşünülemez, zira sendikaların varlık sebebi zaten çalışanların çıkarlarının savunulması için mücadeleye tertip etmektir. Ancak Çalışma Bakanı'nın bu demecinde sendikaların çabalarının anormal olarak nitelenmesinin sebebi sendikaların kendi çıkarlarını düşünmeleri noktasına dayandırılmaktadır:

*Tekel işçilerinin mağdur olmaması için her şeyi yaptıklarını ileri süren Dinçer, 'Depolar da kapanınca bu insanlar işsiz kaldı. 4-c'ye geçemedikleri için bu işçilere çalışmadıkları halde ayda 40 milyon lira maaş ödedik. İşçiler, tazminatları ve tüm haklarını da zaten aldılar. Daha sonra 4-c'ye geçmeleri için maaş artışı yaptık, çalışma sürelerini ve izinleri yeniden düzenledik' dedi. Sendikaların işçi aidatlarından vazgeçemedikleri için işçileri eyleme teşvik ettiklerini ileri süren Dinçer, 'Çünkü bu işçiler 4-c'ye geçtikleri zaman üye aidatı alamayacaklardı. Danıştay'ın kararı sonucu bu işçiler, 8 ay daha çalışmadan para alacaklar. Buna da izin vermeyeceğiz. Yeni bir düzenleme yapacağız' dedi (Evrensel, 2010).*

Yine Tekel işçilerinin eylemleriyle kamuoyunda herkesin aşına olduğu 4-c düzenlemelerinin de aslında sendikaların önerileriyle ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Şimdi uzlaşmanın önünü tıkayan sendikaları suçlayan ve tekel işçilerini oyuna gelmeme konusunda uyaran Başbakanın sözleri şu şekildeydi:

*... Bu işi isteyen sizsiniz. '4/C'yi biz icat etmedik. 4/C, Türkiye'deki sendikaların bize önerisidir. Sendikaların bize önerisiyle uygulamaya koyduğumuz bir sistemdir. Ayıp olmuyor mu? Bunlar akşam yatıp sabah haklı kalkıyorlar. Böyle şey olmaz. Biz devlet yönetiyoruz. Bu kasaba devleti değil. Yüzyıllara sahip geçmiş olan bir devlet, burada bir karar alındığında buna herkes uyar. Ben Tekel işçisi kardeşlerime hitap ediyorum; biz hiçbir zaman sizlere zulmetmedik, zulmetmeyiz. Gidin 4/C'ye müracaatlarınızı süratle yapın, oyuna gelmeyin (Ak Parti, 2010).*

Türkiye'de sendikaların normallik sınırlarını oluşturan unsurlardan birisinin 'uzlaşma yanlısı' karakteri olduğunu belirtmek gerekiyor. Dolayısıyla bu süreçte de uzlaşmaya bir seçenek olarak yanaşmayan sendika ve sendika temsilcilerinin eleştirildiği görülmekte ve işçiler bu 'kötü niyetli' sendikacılara karşı uyandırılmaktadır.

### **PKK Fitnessi Olarak Tekel Eylemleri**

Devlet Bakanı Hayati Yazıcı, "İşe şeytan karıştı. PKK'lısı da dâhil, bu işe fitne sokmaya başladı. Ve arkadaşlar eyleme başladılar" ifadelerini kullandı. AKP Sarıyer

İlçe Başkanlığının yeni hizmet binasının açılışında konuşan Bakan Yazıcı, şunları söyledi:

*Tekel'in özelleştirilmesi sonucu açığa kalmış işçilerin bir kısmını Tütün Yaprak Fabrikalarında çalıştırmaya devam ettik. 2008 başında bu fabrikalar kapatılacağı zaman, sendika yöneticileri Başbakanımızı ziyaret etti. 'Burada çalışanlar da ne olur 4C statüsünde istihdam edilsin. Ama iki yıl daha çalışsınlar' dediler. 'Peki' dedik. Ve o gün geldi. Tütün yaprak fabrikaları kapatıldı. Sendikacılar geldi '4C statüsündeki şartları biraz daha iyileştirin, ücretlerimizi biraz daha artırın' dediler. Bunun üzerinde çalıştık. Çalışmalara başladığımız dönemde, araya provokatörler girdi. İşe şeytan karıştı. PKK'lısı da dahil, bu işe fitne sokmaya başladı. Ve arkadaşlar eyleme başladılar. En son Başbakanımızın görevlendirmesiyle, yeni bir çalışma yaptık. İlkokul mezunu, lise, fakülte mezunu olarak kategorileri ayrılan işçilerin aylıklarına ortalama 100 TL zam yaptık. 10 ay olan çalışma sürelerini 11 aya, yolda 10 gün olan izin haklarını 22 güne çıkarttık. 'Emekli olurken tazminatı ödensin' dedik. Elinizi vicdanınıza koyun. 'Biz çok iyi verdik, çok para verdik' demiyoruz. Ama sağladığımız imkanlar Türkiye şartlarında iyi. Eyleme devam ediliyor. Üzülüyoruz. İnşallah kötü bir şey olmaz. Olursa, onun sorumlusu sendika yöneticileridir, onları provoke eden bazı siyasi aktörlerdir (Radikal, 2010).*

Bu demeçte, öncelikle yukarıdaki ilk başlığı yani 'sendikaların bir kışkırtma alanı olarak tekel eylemleri' söylemini destekleyen ifadeler bulunmaktadır. Ancak, çalışmanın ilk kısmında belirtilen 'söylemin' damgalayarak iktidarı oluşturması ya da onu yeniden üretmesi noktası düşünülürse bu demeçte tıpkı bunun gibi bir damgalanmanın olduğu görülecektir. Bu damgalama, bu eylemlerin PKK ile yan yana getirilmesidir<sup>2</sup>. Türkiye'de toplumun genelinde PKK algılamasının ne tarz olduğu düşünülürse, bu eylemlerin PKK kaynaklı böyle bir provokasyonla yan yana getirilmesinin, onun meşruiyetinin altının oyulması anlamına geldiği sonucu kolayca çıkartılabilir.

### **Muhalefetin Oyunu ya da Sinsi Bir Operasyonun Aleti Olarak Tekel Eylemleri**

Tekel eylemleri süresince başta başbakan olmak üzere diğer hükümet temsilcilerinin kamuoyuna yansıyan demeçlerindeki en bariz vurgu, Tekel

<sup>2</sup> Her hangi bir eylemin, kişinin ya da grubun PKK ile yan yana getirilmesi, Türkiye'de çok ciddi bir damgalama girişimidir. Buna çok sık tanık olmak mümkündür. Aynı suçlamayı ve damgalamayı hükümete muhalif kesimlerde görmek de mümkündür. Örneğin MHP'li Oktay Vural'ın aynı suçlamayı hükümet için kullandığı demeci için bkz. "PKK'ya karşı direnmenler bugün kalkmış Tekel işçilerine karşı direniş gösteriyor" (Başak Gazetesi, 2010).

işçilerinin aslında hükümete karşı duran tüm gruplarca kışkırtıldığı ya da kafalarının karıştırıldığına yöneliktir. Bu söylemlerde açıkça görülen mesaj, Tekel işçilerinin aslında 'temiz' 'masum' ya da 'saf' oldukları, ancak hükümete karşı muhalefet yürüten başta siyasi partiler olmak üzere tüm marjinal grupların onları eylemlere sürükledikleri şeklindedir. Başbakanın aşağıdaki ifadeleri buna iyi bir örnektir.

*Muhalefetin bu çirkin oyununa gelmeyin. Bu ülkede hiçbir zaman ülkenin aydınlık geleceğini düşünmeyen, o marjinal örgütlerin tuzağına düşmeyin. Kışkırtmaların, istismarın aleti olmayın. Devletin hazinesinde sadece sizin değil, 72 milyon vatandaşımızın her birinin hakkı var. Yetimin, öksüzün o hazinede hakkı var, ülkenin şartlarını düşünün, işsizleri düşünün, hükümet olarak bizim gösterdiğimiz iyi niyete, bizim attığımız adıma siz de iyi niyetle yaklaşın (...)*

*(...) Tekel işçilerimize sesleniyorum: O yanınıza gelip gidenler, bizim düşündüğümüz, sevdiğimiz kadar sizi sevmiyorlar. Onlar, onların istismarını yapıyorlar, bunu da açık söylüyorum. Onların üzerinden siyasi rant devşirmeye çalışıyorlar. Ne devşirirlerse devşirsinler, biz gerçeğin dışına çıkmayacağız, çıkamayız. Bundan sonra da yolumuz, istikametimiz bu olacak (Tarz Haber, 2010).*

Benzer ifadeler, Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'ten de gelmiştir. Şimşek, işçilerin kendilerini ifade etmek için Ankara'da toplandıklarını ancak "içlerine her türlü adamlar" girmeye başladığını belirtmektedir (Haber7a, 2010).

Başbakan, bir başka demecinde Tekel işçileriyle ilgili olarak yapılması gerekeni fazlasıyla yaptıklarını, ancak bu eylemin amacını aştığını belirtmektedir: "Amaç, hak arayışı değil, hükümete karşı aleni kampanyaya dönüşmüştür (Habervitrini, 2010)." Dolayısıyla yapılan eylemin meşru bir zemini bulunmamakta, çünkü yapılabilecek en iyi teklif yapılmıştır ve burada tek bir amaç bulunmakta o da hükümete karşı bir kampanya sergilemektir. Meclisteki iki büyük muhalefet partisinin de işçileri istismar ettiğini belirten başbakan işçilerin kandırıldığını ve onlardan oynanan oyunun farkına varmalarını istemektedir:

*Oradaki işçi kardeşlerime sesleniyorum; kullanılıyorsunuz. 3 milyonu aşkın işsiz vebali var. İşçilerin, asgari ücretlilerin, memurların, emeklilerin, tüyü bitmemiş yetimin vebali var. Bizim 4-C kapsamında çalışacak işçilere teklif ettiğimiz ücretle çalışacak bu ülkede milyonlarca işsiz var, milyonlarca asgari ücretli var. Burada oynanan oyunu iyi görmeniz gerekiyor. Bunu özellikle bugün buradan kendilerine duyurmak istiyorum. Buradaki olay hak arayışı içinde, masum talepler peşinde bir işçi eylemi olmaktan çıkmış, Hükümete karşı yeni bir senaryonun parçası olmuştur. Ben Tekel'de çalışan ve önceki gün itibarıyla kıdem ve ihbar tazminatları hesaplarına yatan tüm işçi*

*kardeşlerime şunu tekrar hatırlatıyorum; kamuda çalışmaya devam etmek isteyen arkadaşlarımız gitsinler sözleşmelerini imzalasınlar. Eylemdeki işçi arkadaşlarıma da eylemlerine artık sonlandırarak evlerine dönme çağrısında bulunuyorum (8suton, 2010).*

Tüm bu demeçlerin doğru ya da yanlış olduğunun bu çalışma kapsamına girmediğini hatırlatmak gerekiyor. Tekel eylemini muhalefet dâhil birçok farklı grubun çeşitli sebeplerle desteklediği doğru olabilir ancak tüm bu sebeplerin kullanılarak oluşturduğu bir söylem, bu eylemleri temelden anormalleştirme niyetindedir. Bu söylemlerde elbette bir önyargı da bulunmaktadır. Bu önyargı, devletin sivil girişimlerin hak taleplerine mesafeye bakmasına dayanmaktadır.

Türkiye emek tarihi literatüründe işçi kazanımlarının devlet lütfü ile mi yoksa işçilerin mücadeleleriyle mi olduğuna yönelik tartışmalar bulunmaktadır. Her iki ucu da destekleyen örnekler sunmak mümkündür ancak devletin işçi hareketlerine yönelik tutumunun, 'lütufla' temeline dayandığını ve lütfedilmeyen hakların talebinin ise hoş karşılanmadığını belirtmek gerekiyor. Dolayısıyla bu demeçleri böyle bir arka planla da okumak gerekiyor.

Ayrıca, işçi hareketlerini sadece 'ekonomik' çıkarlar çerçevesinde değerlendirme eğiliminde olan Türkiye endüstri ilişkileri geleneği, böyle bir eyleme farklı kesimlerden gelen desteği de bir 'kumpas' olarak görmektedir. Benzer ifadelerle iktidar partisi üyelerinin meclisteki tartışmalarında da rastlamak mümkündür. Bekir Bozdağ, Çalışma Bakanı'na yönelik açılan bir gensorunun görüşüldüğü oturumda bunu ifade etmiştir: "Bu gensorunun esas amacı ne biliyor musunuz? 'Sokaktan bir şey çıkmaz' diyen zihniyetin bugün sokaktan bir şey çıkarma gayretidir, Tekel işçilerini istismardır" (Tutanak, 2010a). Mustafa Elitaş da Tekel eylemlerini, Tekel işçilerinin iradesi dışında yorumlayarak kandırıldıklarını belirtmektedir: "Tekel işçileri üzerinden siyaset yapmak hiç kimseye prim yaptırmaz. O insanların safca yaptıkları hak arayışlarını tahrik edip kışkırtarak karda, kışta bırakmalarına sebebiyet vermeyin" (Tutanak, 2010b).

### ***Millet İradesine Direniş Olarak Tekel Eylemleri***

Tekel eylemlerinin söylem düzeyinde patolojik olarak işaretlenme çabasının bir örneği de bu eylemleri millet iradesine karşı bir eylem olarak sunulma girişimidir. Başbakanın, Tek Gıda İş Başkanının "Biz gerekirse hükümeti deviririz" sözlerine verdiği tepki de, eylemleri millet iradesine karşı konumlandığı ya da sayısal bir karşılaştırma yaptığı görülüyor:

*(...) Neymiş, 'Hükümet devirmiş'. Sen avucunu yalarsın, avucunu. Neyi deviriyorsun sen? Bunlar ülkeyi sadece kendilerinden ibaret zannediyorlar. Bu AK Parti 15 milyon vatan evladının, seçmenin oyunu alarak iş başına geldi. 15 milyonluk temsilcisi olan AK Parti*

*hükümetini devireceksin. Senin kaç tane üyen var ya, sen ne ile konuşuyorsun ve bizi, bu kadar işçisine, memuruna yakın bir iktidar olan AK Parti hükümetini bununla tehdit edeceksin. Önce haddini bil. Haddini bil ve bizi söylemeyi düşünmediğimiz ifadeleri kullanmaya mecbur etmesinler (Tarzhaber, 2010).*

Bir sendikacıya verilen bu yanıtta, iktidar partisini iktidara taşıyan çoğunluk ile sendika üyelerinin sayısal büyüklüğü karşılaştırılarak iktidar partisi milli irade olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla milli iradeye karşı meydan okumak ya da onun sunduğu ile yetinmemek hoş görülecek bir şey değildir. Ana muhalefet başkanının “iktidarı asker değil, Tekel işçisi götürecektir” şeklindeki açıklamasına yönelik verilen bir cevapta Başbakan, “Bakın şunu da bir meydan okuma olarak almayın ama bizi Tekel işçisi iktidar yapmadı, bizi milletimiz iktidar yaptı. Ve milletimizin onlar da bireylerdir, kendilerine saygım vardır ama bu saygım hukuk içindedir hukuk dışına çıkmadığı zaman orada olay değişir” (Haber7, 2010b) ifadelerini kullanarak Tekel eylemlerini millet iradesinin karşı kutbuna yerleştirmiştir.

### ***Haksız Bir Talep Olarak Tekel Eylemleri***

Devleti neoliberal düzlemde yeniden tanımlayan iktidar, bu yeni düzende tekellerinin yeri olmadığını açıklamıştır. Yeni düzende Erdoğan'ın ifadeleriyle, “Devlet, artık ticaretin içinde olmamalı. Özel sektörün girmedığı yere devlet girmeli, özel sektörün girdiği yerde de devlet durmamalı, çıkmalı ki bu işi rekabete açalım, ülkenin bu noktada yatırımı, istihdamı ve üretimi artsın.” İşte tam da bu nedenle “çalışandan alıp... üretim olmadan Tekel işçisine parayı vermek” devlet söyleminde bir “haksızlık” olarak karşılık bulmuştur (Akşam Gazetesi, 2010).

Başbakan, Tekel işçilerinin 4-C düzenlemesi yerine aynı haklarla başka kamu kurumlarında istihdam edilme taleplerini piyasa mantığı çerçevesinde değerlendiren bu talebin haksızlığını göstermeye çalışmıştır.

*Niye? Şuna alışmışlar. 'Evet nasılsa rahatız. Ben şimdi nereye gönderilirsem gönderileyim, 4C kapsamında değil de normal statüde, oturacağım, aydan aya maaşımı alacağım'. Şimdi yeni bir teknik geliştirdiler. 'Devlete verin, gittiğimiz yerde daha düşük ücrette çalışalım ve orada kıdem tazminatı devam etsin'. Yaklaşım tarzı bu. Bende diyorum ki, 'biz bu devleti adeta bir özel sektör mantığı ile mi çalıştıracağız yoksa geçmişten bu yana alışılmış haliyle mi yürüteceğiz?' Devleti bu işin içinden çekmek istiyoruz. Devlet, artık ticaretin içinde olmamalı. Özel sektörün girmedığı yere devlet girmeli, özel sektörün girdiği yerde de devlet durmamalı, çıkmalı ki bu işi rekabete açalım, ülkenin bu noktada yatırımı, istihdamı ve üretimi artsın. Bizim bunu başarmamız lazım. Bu kadar gerçekçi bir açıklama yapıyorsunuz, bundan rahatsız oluyorlar. Biz kimden alıyoruz, kime*

*vereceğiz. Ben çalışandan alacağım, üretim olmadan TEKEL işçisine parayı vereceğim. Bunu yapamayız, haksızlık (Haber7, 2010b).*

## **SONUÇ YERİNE**

Bu kısa çalışma, Tekel eylemleri sırasında hükümet yetkililerinin verdikleri demeçlerden yola çıkarak devletin çalışma ilişkileri alanına dair söylemi ile ilgili bir genel değerlendirme yapma girişimidir. İlk bakışta problemleri görünme ihtimali olan birkaç noktayı açıklamak gerekmektedir. Öncelikle çalışmanın kurgulanmasında hükümet ile devletin sanki aynı şeylermiş gibi sunulduğu dikkatlerden kaçmayacaktır. Giriş kısmında da belirtildiği gibi elbette ki her ikisi aynı şey değildir. Ancak her ikisini birbirinden tamamen kopartmak da mümkün değildir. Ancak çalışmanın öne sürdüğü iddia şu olmuştur: Hükümet yetkililerinin Tekel eylemleri vesilesiyle dillendirdikleri söylemleri sadece konjonktürel atıflarla açıklamak mümkün değildir. Her ne kadar ‘neo-liberal’ söylemlerin dönemsellik ile ilgisi varsa da, temelde işçi hareketine yönelik olumsuz tutumun çok daha derin kökenleri bulunmakta ve bu kökler, işçi eylemlerini ya da örgütlerini olumsuzlayan bir söyleme kaynaklık etmektedirler. Dolayısıyla hükümet yetkililerinin burada gösterilen demeçleri de bahsedilen kökler ile beslenen söylemlerden başka bir şey değildir.

Farklı başlıklar altında verilen ilgili demeçlerin ortak özelliği, ‘söylemi’ bir iktidar aracı olarak kullanıp ilgili eylemleri damgalamak, anormalleştirmek ve dolayısıyla meşruiyetini sorunlu hale getirmektir. Burada incelenen nokta, ilgili demeçlerin doğru / yanlış ya da haklı / haksız eksenlerinden kritiğini yapmak değil, kullanılan söylemin eylemleri nasıl damgaladığını göstermeye çalışmaktır. Yoksa bu çalışmanın yazarı da, Tekel işçilerinin eylemlerine farklı gruplardan ‘gereğinden fazla’ ümit bağlanıldığını inanmaktadırlar. Özellikle uzun süredir hem örgütlenme hem eylem boyutuyla bir düşüş eğiliminde olan işçi hareketinin nihayet üzerindeki ölü toprağını silkeleyerek toparlanmaya başladığına yönelik sayısız yorumu, gerçeklikten uzak görmekteyiz. Ancak normatif bir şey söylenecekse, Tekel eylemlerini Tanıl Bora'nın nitelediği gibi ‘kıymetli’ olarak nitelememek mümkün değildir. Bora'nın (2010) ifadeleri ile neticelendirecek olursak, bu eylemlerin ‘lüzumsuz’ ilan eden ve buna bağlı olarak kriminalleştiren söylemi (aynı zamanda rejimi) de teşhis etmemizi sağladığını belirtmek gerekiyor. “Başbakan, üretim dip ücretlerle güvencesiz çalışan özel işletmelere kaydırıldığı için bir yılı aşkın zamandır iş verilmeyen bu işçileri ‘boş oturuyorlar’ diyerek lüzumsuz ilan ediyor. Parlamento dışı politikayı anarşi olarak gören sağ geleneğin izinde, her türlü hak talebi ve protestoya refleks halinde hıyanet atfediyor; mülkiye ve emniyet bürokrasisi her türlü hakkın iptalini davet eden ‘terörist’ yaftası ve ‘bilmiyorsunuz, aralarında provokatörler var’ mitosuyla devamını getiriyorlar. Bu devletlülük reaksiyonerliğe karşı eylemleri itiraz, başlı başına kıymetlidir”.

Öte yandan kökenleri Tekel eylemlerinden oldukça öncelere dayanan 'devlet söylemi'nin belirli bir örgütlenme tarzına karşı olan niteliğini günümüzde besleyen küresel bir değişkene de atf yapmak gerekiyor. O da küresel kapitalizmin almakta olduğu şekildedir. Bilindiği gibi iktisadi yapı veya bunun modern dönemdeki ismi olan kapitalizm, ilk ortaya çıktığından yirminci yüzyıla ve oradan da günümüzde birçok değişim evresi geçirmiştir. Günümüzde de yine bir değişim evresinin içinden geçmektedir.

Kökenleri otuz yıldan fazla bir geçmişe dayandırılabilir olan bu değişim, kapitalizmin 'altın çağ'ındaki birçok özelliği yerinden etmektedir. Artık istihdam ilişkisinin uzun vadeli olması yani bir kişinin bir işe başladığında o işi tüm kariyeri boyunca yapacağına yönelik bir beklenti içinde olması bir norm değil bir istisnaya dönüşmüştür. Kapitalizmin bu son versiyonu şekillenirken, sermayenin akışkanlığını kolaylaştıran birçok değişkenden bahsetmek mümkündür. Elbette bunların başında teknoloji gelmektedir.

Dolayısıyla sermaye artık 'altın çağ'da olduğu gibi örneğin işsizler kitlesini zamanı geldiğinde kullanılabilecek bir 'yedek işgücü ordusu' şeklinde konumlandırmıyor. Çünkü onun artan hareket kabiliyeti küre üzerinde daha ucuz işgücü mekanları bulmayı kolaylaştırmaktadır. Öte yandan bu mekanlar (periferiler) da zaten onu cezbetmeye çalışmakta ve her bir periferi, akıcı olan sermayenin tercihini kendisinden yana kullanması için diğeri ile rekabete girişmektedir. Bu rekabette üstünlük sağlamanın çok önemli bir göstergesi ise esnekliktir. Emek piyasaları esnek olan ve çalışma yasalarını bu çerçevede şekillendiren mekanlar birer cazibe merkezi haline gelebilmektedirler.

İşte Tekel eylemlerine kaynaklık eden düzenlemelerin altında bu türden bir dinamik bulunmaktadır. Bu denli derin ve geniş bir dinamik ise elbette bahsedilen bu esnekliğe karşı oluşabilecek her türlü direnci 'gayri meşru' olarak ilan etmekte zorlanmayacaktır. Üstelik bu direnç zaten öteden beri devlet nezdinde sorunlu olan belirli bir örgütlenme tarzı ile yapıyorsa bahsedilen bu itibarsızlaştırma sürecinin anlaşılması kolaylaşacaktır.

## KAYNAKLAR

- 8sutun (2010). Başbakan Tekel işçilerini uyardı, <http://www.8sutun.com/haberdetay.asp?tarih=03.03.2010&Newsid=69846&Categoryid=13> 03.03.2010
- Ak Parti (2010). Başbakan Erdoğan: "4/C Türkiye'deki Sendikaların Bize Önerisidir", [http://www.akparti.org.tr/basbakan-erdogan-4-c-turkiyedeki-sendikalarin-bize-oneris\\_6680.html](http://www.akparti.org.tr/basbakan-erdogan-4-c-turkiyedeki-sendikalarin-bize-oneris_6680.html) 13.02.2010
- Akşam Gazetesi (2010). "Bizi Tekel işçisi değil, bu millet iktidara getirdi" *Akşam Gazetesi*, 1 Şubat 2010
- Althusser, L. (2006). *Yeniden Üretim Üzerine*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İthaki
- Bağla, L. (1977). "Antonio Gramsci ve Aydınların Rolü Sorunu", *Birikim* Sayı 23
- Başak Gazetesi (2010). "PKK'ya direnmeyenler bugün kalkmış TEKEL işçilerine karşı direniş gösteriyor" <http://www.basakgazetesi.com/news.php?id=16660&t=pkk-ya-direnemeyenler-bugun-kalkmis-tekul-iscilerine-karsi-direnis-gosteriyor&ayear=2010&amonth=02&aday=17>
- Bernauer, J. W. (2005). Foucault'nun Özgürlük Serüveni: Bir Düşünce Etiğine Doğru, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı
- Bora, T. (2010). "Tekel İşçileri Eylemi: Tekel'in Sesi", *Birikim* No. 205, Şubat 2010
- Eagleton, T. (2005). *İdeoloji*, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı
- Evrensel (2010). Bakan TEKEL işçilerini tehdit etti, [http://www.evrensel.net/haber.php?haber\\_id=66418](http://www.evrensel.net/haber.php?haber_id=66418) 15.03.2010
- Foucault, M. (2006). *Hapishanenin Doğuşu*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara: İmge
- Haber7 (2010a). Şimşek'ten 'işçiler provoke ediliyor' iması, <http://www.haber7.com/haber/20091227/Simsekten-isciler-provoke-ediliyor-imasi.php>
- Haber7 (2010b). "Erdoğan: Bizi Tekel İşçisi İktidar Yapmadı" <http://www.haber7.com/haber/20100131/ErdoganBizi-Tekul-iscisi-iktidar-yapmadi.php>
- HaberVitrini (2010). Başbakan Tekel İşçilerine Böyle Seslendi: Kusura Bakmayın Gerekeni Yaptık, [http://www.habervitrini.com/basbakan\\_tekul\\_iscilerine\\_boyle\\_seslendi\\_kusura\\_bakmayin\\_gerekeni\\_yaptik\\_-443926.html](http://www.habervitrini.com/basbakan_tekul_iscilerine_boyle_seslendi_kusura_bakmayin_gerekeni_yaptik_-443926.html) 02.02.2010
- Keskin, F. (2007). Söyleşi: Bülent Somay, *Birgün*, 15-19 Mayıs 2007

- Makal, A. (1999). *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*, Ankara: İmge
- Makal, A. (2002). *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963*, Ankara: İmge
- Makal, A. (2007). 'Cumhuriyet'ten 21. Yüzyıla Türkiye'de Çalışma İlişkileri, *Cahit Talas Anısına: Güncel Sosyal Politika Tartışmaları*, Yayına Hazırlayan: Berrin Ceylan-Ataman içinde sf. 511-539
- Mardin, Ş. (2006). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, Çev. Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, İstanbul: İletişim
- Mills, S. (2003). *Michel Foucault*, London: Routledge
- Radikal (2010). Yazıcı'nın Tekel yorumu: İşe şeytan karıştı  
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=979052&Date=02.04.2010&CategoryID=77>
- Tarzhaber (2010). Başbakan Erdoğan'dan Tekel işçilerine,  
<http://www.tarzhaber.com/basbakan-erdogan-dan-tekul-iscilerine.php>
- Tutanak (2010a). Tutanak Dergisi, Cilt 59, 55. Birleşim, 2 Şubat 2010
- Tutanak (2010b). Tutanak Dergisi, Cilt 59, 54. Birleşim, 28 Ocak 2010
- Wallerstein, I. (2001). Ütopistik ya da 21. Yüzyılın Tarihsel Seçimleri, Çev. Taylan Doğan, İstanbul: Avesta
- Yeğen, M. (2006). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İstanbul: İletişim